Ändrade beräkningsmetoder för inflationstakten

Statistiska centralbyråns nämnd för konsumentprisindex har fattat beslut om att genomföra en del ändringar i metoden för att beräkna konsumentprisindex och inflationstakten. De nya beräkningsmetoderna kommer att införas från och med januari 2005. Denna fördjupningsruta beskriver metodändringarna och analyserar hur de kan förväntas påverka den uppmätta inflationen.

Ny metod för beräkning av inflationstakten

Konsumentprisindex, KPI, mäter priset på en korg av varor och tjänster. Priserna på de olika varorna och tjänsterna vägs ihop på basis av hur stor andel av hushållens konsumtion de utgör. Varor som det konsumeras mycket av får en stor vikt i KPI och vice versa. Eftersom KPI är ett levnadskostnadsindex avser det att svara på frågan: "Hur mycket måste konsumenternas inkomster ändras för att deras nytta ska vara oförändrad vid en prisförändring"? Om en vara stiger i pris sker normalt sett en viss substitution så att denna dyrare vara ersätts med billigare varor. Individernas inkomster behöver därmed inte stiga lika mycket för att ge oförändrad nytta när sådan substitution sker. För att ge ett rättvisande svar på frågan ändras därför konsumtionsvikterna från år till år för att ta hänsyn till denna substitution.

I dagsläget finns det två olika sätt att beräkna förändringstakten i KPI. Det som skiljer dem åt är främst hur substitutionseffekter behandlas. Det första sättet är att helt enkelt beräkna den årliga procentuella förändringen av indextalet. Detta beräkningssätt tillämpas när man använder KPI för indexreglering och kostnadskompensation. Eftersom KPI i sig beräknas med så aktuella vikter som möjligt mäter alltså den årliga procentuella förändringen av KPI prisförändringen på en varukorg som förändras över tiden, delvis p.g.a. substitution till följd av relativprisändringar.

Det andra sättet innebär att man försöker neutralisera effekterna av ändrade konsumtionsmönster. Detta mått på förändringstakten brukar benämnas "inflationstakten enligt KPI". Inflationstakten kan alltså ses som prisförändringen på en under tolvmånadersperioden oförändrad varukorg. Det är detta mått som Riksbanken hittills prognostiserat och analyserat i inflationsrapporterna. Från och med januari 2005 kommer man inte längre att rensa bort substitutionseffekter vid beräkning av inflationstakten, dvs. det kommer inte längre att finnas två olika mått på KPI:s förändringstakt. Inflationstakten kommer istället att mätas som den årliga procentuella förändringen av KPI, dvs. enligt det första av de båda beräkningssätten.

Ny metod för beräkning av KPI

Samtidigt som metoden för att beräkna inflationstakten ändras införs också en ny indexkonstruktion för beräkning av själva KPI-talet. KPI är ett s.k. kedjeindex med årliga länkar. Detta innebär att prisökningar under ett år multipliceras ihop – kedjas – med tidigare års prisökningar, vilket ger ett mått på hur dagens priser förhåller sig till prisnivån 1980 (KPI:s basår). Den nuvarande indexkonstruktionen innebär att årslänkarna är beräknade utifrån de priser som gäller i december av ett år. Därmed speglar den nuvarande årslänken hur prisnivån i slutet av ett år förhåller sig till prisnivån i slutet av föregående år. Kedjan avslutas med en länk som jämför priserna under den aktuella månaden med priserna i december föregående år.

I den nya indexkonstruktionen kommer kedjningen att gå via helår istället för som nu via december. Detta görs genom att årsmedelpriser kommer att användas vid beräkning av årslänken. Den nya årslänken kommer därför att spegla hur den genomsnittliga prisnivån under ett år förhåller sig till den genomsnittliga prisnivån under föregående år. En ytterligare förändring är att den avslutande länken kommer att mäta priset under den aktuella månaden jämfört med den genomsnittliga prisnivån för två år sedan.

Konsekvenser för inflationsprognoserna

Vad innebär då dessa metodförändringar för den uppmätta inflationstakten? Ett sätt att bilda sig en uppfattning om detta är att studera hur stor skillnaden mellan de två sätten att mäta KPI:s förändringstakt har varit historiskt. Sedan januari 1981 visar de två olika metoderna i huvudsak samma utveckling (se diagram R18). Däremot kan skillnaden vara stor för enstaka år (se diagram R19).

Sedan 1981 har skillnaden mellan de två måtten i genomsnitt varit knappt 0,2 procentenheter per år. Att inflationstakten enligt KPI oftast indikerar en högre ökningstakt än den årliga procentuella förändringen av KPI hänger samman med den justering som görs för att neutralisera substitutionseffekterna vid beräkning av inflationstakten enligt KPI. Prisökningar på enskilda varor får ett större genomslag på ett index med konstanta vikter än på ett index där hänsyn tas till att konsumenterna konsumerar mindre av de varor som blivit dyrare.

Som framgår av diagram R19 kan skillnaden i uppmätt inflationstakt mellan de två måtten variera kraftigt mellan åren och den årliga procentuella förändringen av KPI kan t.o.m. ge en högre ökningstakt vissa år. I genomsnitt är dock inflationstakten enligt KPI knappt 0,2 procentenheter per år högre än den årliga procentuella förändringen av KPI. Variationerna mellan åren följer ingen systematik, dvs. kan inte prognostiseras.[14] Skillnaden i ökningstakt som redovisas i diagram R19 är beräknad utifrån den nuvarande indexkonstruktionen. Till detta kommer eventuella effekter av övriga metodförändringar, men dessa väntas enligt SCB endast få marginell inverkan på KPI-talen och det finns ingen systematisk effekt som är statistiskt säkerställd.[15]

Inflationsprognosen i huvudscenariot i denna inflationsrapport avser den nya mätmetoden från januari 2005 och som en direkt följd av metodändringarna har Riksbanken reviderat ned prognosen för KPI-inflationen med 0,2 procentenheter från januari 2005. Detta framgår i tabell R1, som visar att prognosen för KPI-inflationen enligt den nya mätmetoden är 0,2 procentenheter lägre än prognosen enligt den nuvarande mätmetoden från och med januari 2005.

Diagram R18. Årlig procentuell förändring av KPI och inflationstakten enligt KPI.
Årlig procentuell förändring

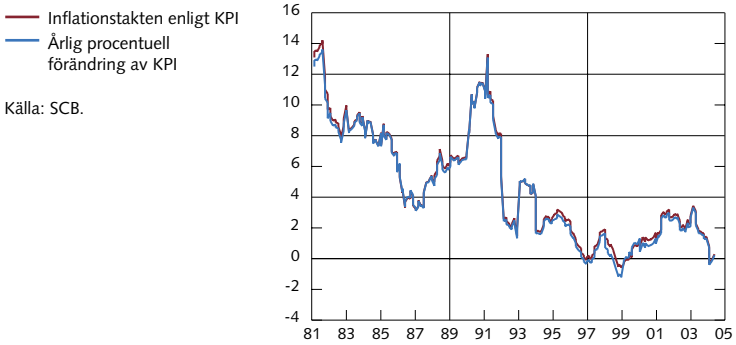

Källa: SCB.

Diagram R19. Skillnaden mellan inflationstakten enligt KPI och den årliga procentuella förändringen av KPI.
Procentenheter

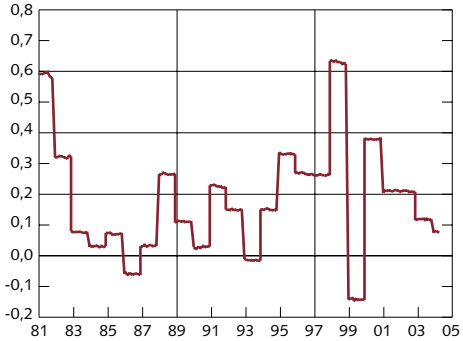

Källa: SCB.

14 Visserligen finns det en hög persistens i skillnaden i uppmätt inflationstakt, men som framgår av diagram R19 avser detta främst hur stor skillnaden är under respektive år (se det trappstegsliknande utseendet i diagram R19). Däremot kan årsgenomsnitten av differensen mellan de två måtten beskrivas som 0,2 procentenheter plus en helt slumpmässig avvikelse, dvs. det faktum att vi vet att skillnaden mellan de två måtten är knappt 0,1 procentenhet under 2004 påverkar inte bedömningen att skillnaden kan väntas vara 0,2 procentenheter från 2005.

15 Se SCB:s pressinformation, "Ändrade beräkningsmetoder för konsumentprisindex och inflationstakten från januari 2005", www.scb.se.

Tabell R1. Inflationsprognoser med de nya och nuvarande beräkningsmetoderna. Årlig procentuell förändring

	Årsgenomsnitt		Tolvmånaderstal		
	2004	2005	jun-04	jun-05	jun-06
KPI	0,4 (0,4)	1,2 (1,4)	0,7 (0,7)	1,1 (1,3)	2,2 (2,4)
UND1X	0,9 (0,9)	1,1 (1,3)	1,2 (1,2)	1,0 (1,2)	1,7 (1,9)
UNDINHX	1,7 (1,7)	1,6 (1,8)	1,8 (1,8)	1,7 (1,9)	2,3 (2,5)
UNDIMPX	-0,6 (-0,6)	0,1 (0,3)	-0,2 (-0,2)	-0,4 (-0,2)	0,3 (0,5)

Anm. Tabellen visar prognosen i huvudscenariot, vilken inkluderar de nya beräkningsmetoderna från januari 2005. Inom parentes anges motsvarande bedömning med nuvarande beräkningsmetoder.

Källa: Riksbanken.

De metodändringar som genomförs i beräkningen av KPI och inflationstakten kommer också att genomföras för de mått på underliggande inflation som SCB beräknar på uppdrag av Riksbanken. UND1X är beräknat som inflationstakten enligt KPI exklusive hushållens räntekostnader för egnahem rensat för de direkta effekterna av ändrade indirekta skatter och subventioner. Eftersom UND1X-inflationen endast finns beräknad på ett sätt är det för detta inflationsmått inte möjligt att uppskatta metodförändringarnas effekter på samma sätt som för KPI-inflationen. Vad gäller räntekostnadernas bidrag till KPI utgör dessa dock en liten andel, samtidigt som skatternas bidrag till KPI varit små under 1990-talet. Riksbanken justerar därför ned prognosen för UND1X-inflationen på samma sätt som prognosen för inflationstakten enligt KPI, dvs. med 0,2 procentenheter från och med januari 2005 (se tabell R1).

De övriga två måtten på underliggande inflation, UNDINHX och UNDIMPX, har också endast beräknats enligt samma metod som inflationstakten enligt KPI. Eftersom även dessa två mått endast finns beräknade enligt den ena metoden kan man inte utan vidare studera skillnaden mellan de två beräkningsmetoderna för respektive mått. Däremot kan man bilda sig en grov uppfattning om substitutionseffekterna är jämnt fördelade mellan de två måtten. En uppskattning ges av diagram R20 som visar skillnaden mellan inflationstakten enligt KPI och den årliga procentuella förändringen av KPI uppdelad på inhemska respektive importerade varor och tjänster, dvs. de varor och tjänster som ingår i UNDINHX respektive UNDIMPX.[16]

I genomsnitt är skillnaden i uppmätt inflationstakt drygt 0,1 procentenhet för de inhemska varorna och tjänsterna i KPI och drygt 0,3 procentenheter för de importerade varorna och tjänsterna i KPI. Att substitutionseffekterna är större för de importerade varorna och tjänsterna är inte överraskande eftersom importen har en relativt sett större andel varor vilka kännetecknas av större substituerbarhet än tjänster. Eftersom dessa effekter endast ger en grov fingervisning av om subsitutionseffekterna är jämnt fördelade mellan inhemska och importerade varor och tjänster har Riksbanken valt att justera ned såväl UNDINHX- som UNDIMPX-prognosen med 0,2 procentenheter från januari 2005 (se tabell R1). Skattningarna

Diagram R20. Skillnad mellan inflationstakten enligt KPI och den årliga procentuella förändringen av KPI uppdelad på inhemska och importerade varor och tjänster. Procentenheter

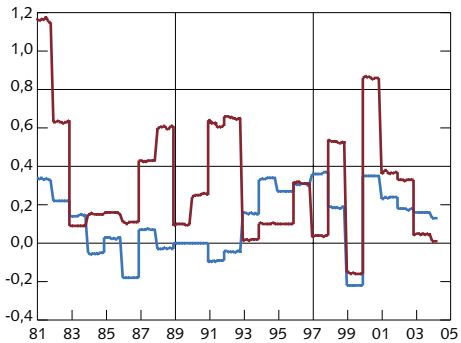

Importerade varor och tjänster
Inhemska varor och tjänster

Källor: SCB och Riksbanken.

16 I denna approximation bortses från de substitutionseffekter som kan uppstå till följd av ändrade indirekta skatter och subventioner eller räntekostnader.

indikerar dock att effekterna kan bli något större på den importerade än den inhemska underliggande inflationen.

Sammanfattning

Från januari 2005 införs nya beräkningsmetoder för KPI och inflationstakten. Den främsta skillnaden mot nuvarande beräkningsmetod är att den justering som görs för att neutralisera substitutionseffekter vid beräkning av inflationstakten kommer att slopas. Effekten av detta är att den uppmätta inflationstakten i genomsnitt kan väntas bli ca 0,2 procentenheter lägre per år med den nya mätmetoden. Riksbanken har därför reviderat ned prognosen för KPI-inflationen i huvudscenariot med 0,2 procentenheter per år från januari 2005 som en direkt följd av metodändringarna. Metodändringarna kommer också att genomföras för de mått på underliggande inflation som SCB beräknar på uppdrag av Riksbanken. För UND1X-inflationen finns det i dagsläget inget som tyder på att denna kommer att påverkas på något annat sätt än KPI-inflationen, varför Riksbanken reviderar ned även UND1X-inflationen med 0,2 procentenheter från januari 2005 som en direkt följd av metodändringarna. Effekterna kan möjligen vara något större på den underliggande importerade inflationen än på den underliggande inhemska inflationen.